

Prawne formy zabezpieczania wierzytelności

mec. Tomasz Michalski

część 3

Publikacja stanowi kontynuację dwóch wcześniejszych artykułów dotyczących przeglądu prawnie dopuszczalnych form zabezpieczania wierzytelności wraz z krótkimi charakterystykami poszczególnych instytucji prawnych. Na potrzeby publikacji pojęcie wierzytelności ograniczono do wierzytelności pieniężnych, które będąc ekwiwalentem świadczenia rzeczowego stanowią obowiązek strony (dłużnika) zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej wierzycielowi.

Z uwagi na fakt, że świadczenie rzeczowe jest z reguły spełniane wcześniej niż zapłata to często pojawia się problem skutecznego i efektywnego zabezpieczenia interesu wierzyciela – tak, aby ten miał jak największą pewność, że otrzyma od dłużnika należne mu wynagrodzenie. Właśnie takiemu celowi – zabezpieczeniu zapłaty – służą prezentowane konstrukcje prawne.

Formy zabezpieczenia wierzytelności mogą być typizowane i systematyzowane według wielu różnych kryteriów, ale jak wskazywano w poprzednich publikacjach **najczęściej spotykanym podziałem jest podział na zabezpieczenia osobiste oraz zabezpieczenia rzeczowe. Pierwsza grupa wiąże się z osobą udzielającą zabezpieczenia natomiast grupa druga opiera się na powiązaniu zabezpieczenia z określonym składnikiem majątkowym.**

Przedmiotem niniejszego artykułu będzie omówienie zabezpieczeń rzeczowych – to jest zastawu cywilnego, zastawu rejestrowego, hipoteki oraz przewłaszczenia na zabezpieczenie.

Zastaw cywilny (zwykły)

Zastaw zwykły jest rzeczowym zabezpieczeniem wierzytelności, będącym ograniczonym prawem rzeczowym. Zastaw jako rzeczowe prawo zabezpieczające zostało uregulowane w Kodeksie cywilnym w art. 306 – 335. W tej konstrukcji prawnej występuje wierzyciel, którego należność (wierzytelność) została zabezpieczona zastawem – jest on nazywany **zastawnikiem** oraz dłużnik będący właścicielem zastawianej rzeczy – który jest nazywany **zastawcą**. Zabezpieczenie to charakteryzuje się tym, że właściciel rzeczy lub prawa oddaje rzecz wierzycielowi w celu zabezpieczenia wierzytelności. Istotą zastawu jest to, że **wierzyciel (zastawnik) może dochodzić zaspokojenia swojego roszczenia z oddanej mu w zastaw rzeczy bez**

względem na to czyją się stała własnością i ponadto może dochodzić z pierwszeństwem przed wierzycielami osobistymi dłużnika.

Przedmiotem zastawu mogą być tylko rzeczy ruchome (zarówno oznaczone co do tożsamości jak i oznaczone tylko co do gatunku) lub prawa.

Do powstania zastawu konieczne są dwie czynności: **zawarcie umowy zastawu i wydanie rzeczy wierzycielowi**. Zastaw należy do tzw. **czynności prawnych realnych**, gdyż jak wskazano powyżej obok zawarcia umowy musi nastąpić także czynność faktyczna – wydanie rzeczy wierzycielowi.

Ten element faktyczny – niezbędny do powstania zastawu – powoduje, że w obecnych realiach gospodarczych ta forma zabezpieczenia jest stosunkowo rzadko stosowana, bowiem wymusza oddanie przedmiotu zastawu wierzycielowi, podczas gdy często przedmiot zastawu jest rzeczą potrzebną dłużnikowi w prowadzonej przez niego działalności gospodarczej. Dlatego też potrzeby obrotu zrodziły konieczność ustanowienia nowej konstrukcji jaką jest zastaw rejestrowy, który zostanie omówiony w dalszej części publikacji.

Należy także podkreślić, że **wierzyciel (zastawnik) nie jest uprawniony z mocy samej umowy zastawu do używania otrzymanej w posiadanie rzeczy**, co także przyczynia się do małej popularności tej formy zabezpieczenia roszczeń.

Natomiast jeżeli chodzi o zaspokojenie się z uzyskanej w wyniku zastawu rzeczy to owszem wierzyciel może dochodzić zaspokojenia z tej rzeczy bez względu na to czyją stała się, po ustanowieniu zastawu, własnością i z pierwszeństwem przed wierzycielami osobistymi jej właściciela. Podkreślić jednak należy, że nie jest to proste przejście na własność tej rzeczy. Uprawniony **wierzyciel musi bowiem przeprowadzić przeciwko dłużnikowi postępowanie sądowe**, uzyskać prawomocny wyrok (tytuł wykonawczy) po czym zwrócić się do komornika sądowego o wszczęcie **postępowania egzekucyjnego**, w wyniku którego rzecz zostanie zbyta na licytacji. Dopiero wtedy środki uzyskane ze sprzedaży zastawionej rzeczy będą w pierwszej kolejności przysługiwały uprawnionemu wierzycielowi (zastawnikowi).

(ciąg dalszy na str. 26)

(ciąg dalszy ze str. 24)

Zastaw rejestrowy

Zastaw rejestrowy został wprowadzony do polskiego systemu prawnego ustawą z dnia 06 grudnia 1996 roku o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów. Dla ustanowienia tego rodzaju zabezpieczenia wymagane jest **zawarcie umowy pomiędzy osobą uprawnioną do rozporządzania rzeczą (zastawca) a wierzycielem (zastawnikiem) oraz dokonanie wpisu do rejestru zastawów**. Ustawodawca wprowadzając tę formę zabezpieczenia dokonał ograniczenia kręgu podmiotów, na rzecz których zastaw może być ustanowiony. Jednak co istotne z punktu widzenia obrotu gospodarczego zgodnie z pkt. 7 art. 1 ustawy zastaw może być ustanowiony na rzecz „**innych podmiotów prowadzących działalność gospodarczą na terenie RP**”. Oznacza to, że każdy przedsiębiorca, niezależnie od formy prawnej prowadzonej działalności gospodarczej, może skorzystać z zastawu rejestrowego dla zabezpieczenia swoich wierzytelności. Należy podkreślić, że od daty zawarcia umowy zastawu strony mają miesiąc na złożenie wniosku do właściwego sądu rejestrowego o wpis zastawu do rejestru. Do złożenia wniosku uprawniony (legitymowany) jest samodzielnie zarówno zastawnik jak i zastawca.

Udzielaniem informacji, wydawaniem zaświadczeń i odpisów zajmuje się Centralna Informacja o Zastawach Rejestrowych, która wchodzi w skład Ministerstwa Sprawiedliwości i której oddziały znajdują się przy każdym sądzie rejonowym prowadzącym rejestr zastawów.

Jak wskazano powyżej, przy omawianiu zastawu cywilnego, największą zaletą zastawu rejestrowego jest możliwość zachowania przez zastawcę przedmiotu zastawu w dalszym posiadaniu i wykorzystywaniu go w prowadzonej działalności. Dochodzenie roszczeń z przedmiotu zastawu rejestrowego odbywa się analogicznie jak przy zastawie cywilnym – co oznacza, że **niezbędny jest przeprowadzenie postępowania sądowego** zakończonego uzyskaniem tytułu wykonawczego (wyroku opatrzonego klauzulą wykonalności) oraz wniosek do komornika sądowego o **wszczęcie egzekucji**.

Hipoteka

Hipoteka jest obok zastawu jedną z podstawowych form zabezpieczeń rzeczowych – to znaczy takich, które nie wiążą się z konkretną osobą, ale z określoną rzeczą. Hipoteka jest uregulowana w ustawie z dnia 06 lipca 1982 roku o księgach wieczystych i hipotece. Zgodnie z definicją zamieszczoną w art. 65 ustawy **w celu zabezpieczenia oznaczonej wierzytelności można nieruchomości obciążyć prawem, na mocy którego wierzyciel może dochodzić zaspokojenia z nieruchomości bez względu na to czy stała się własnością i z pierwszeństwem przed wierzycielami osobistymi właściciela nieruchomości**.

Hipoteka jest jedną z najskuteczniejszych form zabezpieczenia wierzytelności chroniących przed niewypłacalnością dłużnika. **Hipoteka może obciążać prawo własności nieruchomości, użytkowanie wieczyste, spółdzielcze własnościowe prawo do lokalu oraz wierzytelność zabezpieczoną hipoteką**. Zgodnie z art. 67 ustawy do powstania hipoteki niezbędny jest wpis do księgi wieczystej, a z tego wynika, że hipoteka może być ustanowiona wyłącznie na nieruchomości, dla której jest

prowadzona księga wieczysta. Ponadto należy zwrócić uwagę, że **do powstania hipoteki umownej niezbędne jest oświadczenie właściciela nieruchomości o ustanowieniu hipoteki, złożone w formie aktu notarialnego**.

Hipoteka może być zwykła – to jest taka, która zabezpiecza wierzytelność istniejącą o określonej wartości, bądź **kaucyjna** – to jest taka która zabezpiecza wierzytelność istniejącą, ale o nieoznaczonej wysokości lub wierzytelność przyszłą jaka może powstać z określonego stosunku prawnego (np. relacji gospodarczych).

W przypadku hipoteki, analogicznie jak przy zastawie, dla realizacji uprawnień wierzyciela wynikających z zabezpieczenia hipotecznego niezbędnym jest **przeprowadzenie postępowania sądowego oraz postępowania egzekucyjnego**. Dopiero sprzedaż nieruchomości powoduje, że uzyskane z niej środki pieniężne – po pokryciu kosztów egzekucyjnych, zaspokojeniu uprzywilejowanych przez ustawodawcę grup wierzycieli (uprawnieni do alimentów, należności pracownicze, ale do wysokości trzykrotności minimalnego wynagrodzenia, renty z tytułu odszkodowania) przypadają wierzycielowi hipotecznemu, który ma uprzywilejowaną pozycję przed innymi wierzycielami dłużnika.

Przewłaszczenie na zabezpieczenie

Przewłaszczenie na zabezpieczenie jest konstrukcją prawną ukształtowaną przez praktykę obrotu gospodarczego. Istotą tej formy zabezpieczenia wierzytelności jest to, **dłużnik przenosi własność swojej rzeczy na wierzyciela, zawierając z nim jednocześnie porozumienie, zgodnie z którym wierzyciel będzie się mógł zaspokoić z rzeczy jeżeli zabezpieczona wierzytelność nie zostanie zapłacona**. Strony porozumienia (umowy) postanawiają także, że **w momencie zapłaty wierzytelności prawo własności danej rzeczy powraca do pierwotnego właściciela**. Najczęściej przedmiot zabezpieczenia pozostaje u dłużnika, co umożliwia mu korzystanie z niego według własnych potrzeb. Zasadniczo **przedmiotem przewłaszczenia dla zabezpieczenia mogą być rzeczy ruchome, prawa majątkowe takie jak udziały w spółce z o.o., akcje czy też prawa na dobrach niematerialnych (patenty, wzory użytkowe, autorskie prawa majątkowe)**. W praktyce spotyka się często przewłaszczenie nie tylko **rzeczy oznaczonych indywidualnie** – co do tożsamości (np. samochód dłużnika), ale także **rzeczy wskazane jedynie rodzajowo** – co do gatunku (np. stan magazynowy towarów dłużnika). W sytuacji gdy przedmiotem przewłaszczenia jest zespół rzeczy oznaczonych co do gatunku należy zadbać o określenie ich wartości oraz zobowiązać dłużnika do regularnego uzupełniania ich ilości w sytuacji gdyby zaszły jakiegokolwiek zmiany w ich stanie.

Podsumowanie

Podsumowując dokonany w trzech kolejnych publikacjach przegląd prawnych form zabezpieczenia wierzytelności należy zwrócić uwagę, że najczęściej dla uzyskania optymalnego dla wierzyciela rozwiązania warto będzie skorzystać z kilku rodzajów zabezpieczeń. Pamiętać bowiem należy, że gdy mamy do czynienia z **formami najbezpieczniejszymi dla wierzyciela – zabezpieczeniami rzeczowymi**, to aby zrealizować uprawnienia z nich wynikające **trzeba przeprowadzić postępowanie sądowe i egzekucyjne**. Tymczasem opisane w pierwszej części

publikacji zabezpieczenia w postaci weksla, notarialnego poddania się egzekucji znacząco przyspieszają i skracają drogę do uzyskania tzw. tytułu wykonawczego uprawniającego do prowadzenia egzekucji, ale natomiast w żaden sposób nie gwarantują wypłacalności dłużnika.

Dlatego też wydaje się, że dla bezpiecznego prowadzenia działalności, gdy z natury oferowanych usług bądź towarów wynika potrzeba odroczenia w terminie zapłaty należy indywidualnie ocenić daną relację gospodarczą oraz w zależności od kontrahenta, pozycji negocjacyjnej stron, zabiegać o takie formy zabezpieczenia, które zarówno pozwolą na uniknięcie rozpoznawczego postępowania sądowego bądź przyczynią się do jego przyspieszenia jak i zapewnią uzyskanie zaspokojenia należności, nawet w sytuacji niewypłacalności kontrahenta (dłużnika).

Bibliografia:

- *System Prawa Cywilnego* – Tom 8 *Prawo zobowiązań* – część szczegółowa pod redakcją J. Panowicz-Lipskiej; Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2004
- *Komentarz do prawa wekslowego i czekowego* A. Szpunar; Wydawnictwo prawnicze, Warszawa 1996
- *Prawo wekslowe i czekowe* M. Czarnecki, L. Babińska; Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2003
- *Zabezpieczanie wierzytelności w obrocie gospodarczym* M. Danilewicz, M. Jaworski, M. Stanis; ODDK Sp. z o.o. Gdańsk 2006